Amelia Jurkiewicz
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID: 0009-0001-5657-4199

DOI: 10.24987/20838972.22.11

Edukacja etyczna i jej rola w procesie wychowania dziecka w ujęciu Marii Montessori

Dzieci pokazały nam, że wolność i dyscyplina są dwiema stronami tego samego medalu, ponieważ wolność prowadzi do dyscypliny.
Maria Montessori

Wprowadzenie

Każde dziecko jest inne i rozwija się w swoim własnym tempie[1]. Maria Montessori zaobserwowała, że dzieci uczą się najlepiej w ruchu i potrzebują przestrzeni do wyboru: co, gdzie i jak długo chcą poznawać[2]. W ostatnich latach w Polsce coraz więcej rodziców i nauczycieli interesuje się alternatywnymi metodami nauczania, a podejście Montessori zyskuje na popularności.

Maria Montessori (1870–1952), włoska lekarka i pedagog, zrewolucjonizowała podejście do edukacji. Jej metoda opiera się na założeniu, że każde dziecko ma naturalną potrzebę poznawania świata, a zadaniem nauczyciela jest stworzenie warunków, które ten rozwój wspierają – zarówno poprzez przestrzeń, jak i odpowiednio dobrane materiały[3]. Jedną z podstaw tej me-

[1] Małgorzata Miksza, *Zrozumieć Montessori. Czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka* (Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2019).

[2] Paula Polk Lillard, *Montessori. Nowoczesne podejście* (Gdańsk: Grupa Wydawnicza Harmonia, 2019).

[3] Charlotte Poussin, *Metoda Montessori. Do trzeciego roku życia* (Warszawa: Grupa Wydawnicza RM, 2018).

tody jest tzw. przygotowane otoczenie[4]. Dziecko ma w nim swobodny dostęp do pomocy dydaktycznych, pobudzających jego zmysły i umysł, dzięki czemu wspierana jest jego samodzielność, koncentracja i odpowiedzialność. Środowisko jest zatem nie tylko narzędziem nauki, ale też przestrzenią wychowania moralnego. Montessori uważała, że edukacja nie powinna się ograniczać do przekazywania wiedzy – równie ważne jest wspieranie rozwoju moralnego i społecznego[5]. Dzieci uczą się poprzez działanie i doświadczenie, dlatego kluczowe jest, by miały możliwość podejmowania decyzji, rozwiązywania konfliktów i nawiązywania współpracy z innymi[6]. Takie podejście kształtuje empatię, szacunek i umiejętność odpowiedzialnego życia w społeczności. W kontekście wychowania etycznego Montessori podkreślała, że dzieci od najmłodszych lat powinny uczestniczyć w życiu społecznym w sposób aktywny – to właśnie codzienne sytuacje uczą je, jak rozróżniać dobro od zła i dlaczego warto działać z troską o innych. Tak zastosowana metoda zarówno wspiera rozwój intelektualny, jak i kształtuje postawy świadomego i wrażliwego człowieka.

Edukacja etyczna to proces, który pomaga dziecku rozwinąć zdolność do podejmowania decyzji opartych na wartościach i odpowiedzialności[7]. Nie chodzi wyłącznie o nauczanie norm czy zasad, ale o kształtowanie refleksji nad własnym postępowaniem i jego konsekwencjami[8]. Dziecko uczy się analizować, odczuwać i wybierać – a nie jedynie zapamiętywać. Właśnie dlatego podejście Montessori i edukacja etyczna są ze sobą tak ściśle powiązane. Obie koncepcje opierają się na przekonaniu, że dziecko uczy się najlepiej, gdy może być samodzielne[9]; kształtują postawę opartą na szacunku do siebie i innych – i to od pierwszych lat życia.

Pedagogika Montessori bazuje na kilku filarach, które określają zarówno rolę nauczyciela, jak i organizację przestrzeni edukacyjnej[10]. Kluczowe znaczenie ma szacunek do dziecka: zrozumienie jego indywidualności, tempa rozwoju i wewnętrznych potrzeb. Montessori wierzyła, że każde dziecko nosi w sobie potencjał, który może rozkwitnąć, jeśli

[4] Kristina Skjöld Wennerström i Mari Bröderman Smeds, *Pedagogika Montessori w przedszkolu i szkole* (Warszawa: Fraszka Edukacyjna, 2015).

[5] Joanna Madalińska-Michalak, *Pedeutologia. Prawno-etyczne podstawy zawodu nauczyciela* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2014).

[6] Maria Braun-Gałkowska, *Wychowanie w rodzinie* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008).

[7] Tadeusz Lewowicki, *Etyka zawodu nauczyciela* (Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, 2007).

[8] Madalińska-Michalak, *Pedeutologia*.

[9] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

[10] Lillard, *Montessori*.

tylko stworzy się ku temu odpowiednie warunki. Wolność w działaniu – w ramach jasno określonych granic – to kolejna zasada[11]. Dziecko samo wybiera, czym się zajmie i jak długo poświęci temu uwagę. To uczy samodzielności i odpowiedzialności. Jednocześnie od początku dzieci uczą się, że ich decyzje wpływają na innych – dlatego ważna jest też nauka współpracy i szacunku dla wspólnych zasad[12]. Otoczenie w klasie Montessori jest starannie przygotowane: meble i materiały są dostosowane do wzrostu dziecka, a wszystko w przestrzeni ma swoje miejsce i cel. Dzięki temu dziecko czuje się bezpiecznie i może się uczyć niezależnie od innych. Może podejmować różnorodną aktywność: od liczenia, przez pisanie, po codzienne czynności, takie jak sprzątanie czy pomoc innym. Samodzielne odkrywanie świata jest fundamentem tej metody. Nauczyciel nie podaje gotowych odpowiedzi; jego rola polega raczej na towarzyszeniu i wspieraniu niż na kierowaniu. Dzięki temu dziecko zdobywa wiedzę przez doświadczenie i wyciąga własne wnioski, co czyni naukę trwałą i bardziej indywidualną.

Materiały dydaktyczne mają szczególne znaczenie. Są one tak zaprojektowane, aby dziecko naturalnie przechodziło od zadań prostych do bardziej złożonych, rozwijając się krok po kroku. Zamiast podawać gotową wiedzę, nauczyciel tworzy przestrzeń, która inspiruje do działania[13]. Obserwacja odgrywa tu kluczową rolę. Nauczyciel śledzi postępy, jednak się nie wtrąca; pozostaje w gotowości do udzielenia pomocy, jeśli zajdzie taka potrzeba. Taka forma wsparcia pozwala dziecku rozwijać się w zgodzie z własnym rytmem, bez presji czy porównywania się z innymi. Duży nacisk kładzie się też na rozwijanie umiejętności społecznych: dzieci uczą się, że ich działania mają znaczenie dla innych. Z czasem pojawia się wewnętrzna dyscyplina – dzieci przestrzegają zasad nie dlatego, że muszą, ale dlatego, że rozumieją ich sens[14]. W ten sposób nauka w duchu Montessori staje się czymś więcej niż zdobywaniem wiedzy – jest drogą do samopoznania, odpowiedzialności i dojrzałości społecznej[15].

Nauczyciel nie stoi na czele klasy jako autorytet, który przekazuje wiedzę[16]. Jego zadaniem jest tworzenie przestrzeni, która wspiera rozwój dziecka, i towarzyszenie mu w tej drodze[17]. Maria Montessori mówiła

[11] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

[12] Braun-Gałkowska, *Wychowanie w rodzinie*.

[13] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.

[14] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

[15] Bogusław Śliwerski, *Pedagogika ogólna* (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2010).

[16] Lillard, *Montessori*.

[17] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.

o nauczycielu jako o „przewodniku" – kimś, kto jest obecny, ale nie narzuca swojej obecności[18]. Dzięki uważnej obserwacji nauczyciel potrafi rozpoznać gotowość dziecka na nowe wyzwania lub dostrzega trudności, które wymagają wsparcia. To ciche, ale niezwykle świadome towarzyszenie sprawia, że dziecko rozwija się w poczuciu bezpieczeństwa. Dobry nauczyciel to osoba cierpliwa, otwarta i uważna. Musi znać narzędzia pedagogiczne, a przy tym pracować nad sobą – rozwijać empatię, umiejętność słuchania, a także dbać o sprzyjający klimat w grupie[19]. Montessori wierzyła, że prawdziwy sukces nauczyciela objawia się wtedy, gdy dzieci pracują, jakby go nie było – czyli w pełnej koncentracji, harmonii i swobodzie.

W pedagogice Montessori edukacja etyczna nie jest oddzielnym przedmiotem. Przenika całe życie szkolne i wychowawcze; jest jego cichym, ale trwałym fundamentem. Maria Montessori wierzyła, że wychowanie powinno zaczynać się od serca – od wartości i charakteru kształtowanego już od najmłodszych lat, a dziecko ma naturalną skłonność do czynienia dobra. Rolą dorosłego jest nie tyle „uczenie moralności", ile tworzenie takiego środowiska, w którym to dobro może swobodnie się rozwijać; miejsca, w którym wartości takie jak szacunek, empatia, odpowiedzialność czy samodzielność stają się codziennością, a nie abstrakcyjnym pojęciem.

Szacunek to coś więcej niż tylko zasada – to sposób bycia[20]. Odnosimy się z troską nie tylko do innych osób, ale i do rzeczy, przestrzeni oraz do samego siebie. Już najmłodsze dzieci uczą się delikatnie obchodzić z materiałami, dbać o ciszę i porządek – nie dlatego, że ktoś im każe, ale dlatego, że tak właśnie działa wspólnota. Nauczyciel nie wprowadza dyscypliny z zewnątrz. Pokazuje swoim zachowaniem, że można szanować różnorodność, wybory i tempo każdego człowieka. Dziecko, które samo wybiera swoje zajęcie i nie jest oceniane, uczy się ufać sobie – i innym. Empatia rozwija się naturalnie, zwłaszcza dzięki mieszanym grupom wiekowym[21]. Starsze dzieci uczą się opieki nad młodszymi, a młodsze – czerpią z ich przykładu. To codzienne doświadczenia kształtują współczucie, wrażliwość i otwartość. Przy tym nauczyciele wspierają dzieci w rozmowach o emocjach. Zachęcają do nazywania uczuć, słuchania siebie nawzajem, dzielenia się tym, co trudne i co radosne. W takiej atmosferze empatia nie jest teorią – jest codziennym gestem. Wolność i odpowiedzialność to dwa nierozłączne filary opisywanej metody. Dziecko może wybierać, ale jednocześnie się uczy, że za wyborem idzie konsekwencja: jeśli coś zaczęło – kończy; jeśli korzystało z pomocy dydaktycznych – odkłada je na miejsce. Takie podejście

[18] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

[19] Madalińska-Michalak, *Pedeutologia*.

[20] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

[21] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.

nie wymaga nagród ani kar. Odpowiedzialność rodzi się z doświadczenia, nie z nakazu[22]. Dziecko stopniowo odkrywa, że jego działania mają znaczenie – dla niego i dla innych[23]. Maria Montessori stawiała przy tym wszystkim na samodzielność, a tę widziała w dwóch aspektach: jako cel i jako drogę[24]. Dziecko, które samo przygotowuje sobie posiłek, sprząta po sobie czy się ubiera, czuje, że potrafi. Że może. Dorosły jest blisko, ale nie wyręcza; daje przestrzeń, w której dziecko może popełniać błędy, próbować jeszcze raz i w końcu – odnieść swój, codzienny sukces. Bo samodzielność to też myślenie, wybór i odpowiedzialność za siebie.

Kolejny ważny aspekt pedagogiki Montessori dotyczy konfliktów. Są one naturalną częścią życia w grupie, ale tutaj nie są rozwiązywane za dzieci[25]. Są traktowane jak szansa. Dzieci uczą się mówić o tym, co czują, czego potrzebują i co ich boli. Czasem korzystają z prostych narzędzi, jak „kamień pokoju" czy „krąg rozmowy"[26]. Nie chodzi tu o szybkie „przeproś i już", ale o prawdziwy dialog. Dzięki temu w dzieciach rosną zrozumienie, cierpliwość i szacunek dla człowieka mającego inny punkt widzenia[27].

Współpraca w klasie Montessori to coś, co dzieje się naturalnie – przy wspólnym stole, podczas pracy, w rozmowach[28]. Nie jest wymuszona – jest potrzebna. Dzieci razem planują, dzielą się materiałami, pomagają sobie nawzajem. Starsi stają się przewodnikami dla młodszych, młodsi wnoszą pytania[29]. W odróżnieniu od systemów opartych na rywalizacji, tutaj liczy się wspólnota i to, co można zbudować razem[30].

Teoria zawsze idzie w parze z praktyką. Dzieci uczą się nie przez słuchanie wykładów, ale poprzez działanie – zanurzone w świecie, który został dla nich starannie przygotowany. W ten sposób środowisko służy wspieraniu ich rozwoju intelektualnego, umiejętności społecznych i emocjonalnych. Naturalna potrzeba wsparcia innych jest jednym z wielu przykładów dobrze prosperującego społeczeństwa przedszkolnego. Pomagając innym, dzieci utrwalają swoją wiedzę, a także rozwijają w sobie cierpliwość, uważność i czują się potrzebne[31]. Tak zaplanowany przebieg procesu kształcenia

[22] Poussin, *Metoda Montessori*.
[23] Braun-Gałkowska, *Wychowanie w rodzinie*.
[24] Lillard, *Montessori*.
[25] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.
[26] Lillard, *Montessori*.
[27] Lewowicki, *Etyka zawodu*.
[28] Poussin, *Metoda Montessori*.
[29] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.
[30] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.
[31] Śliwerski, *Pedagogika ogólna*.

pozwala zaobserwować, jak między dziećmi powoli tworzy się więź zbudowana na wzajemnym zaufaniu, a nie na rywalizacji[32].

Nowe dzieci często reagują z niedowierzaniem, gdy dowiadują się, że w klasie znajduje się tylko jeden zestaw materiału edukacyjnego, np. klocków[33]. Jednak już po kilku dniach dostrzegają, że nie jest to ograniczenie, lecz cenna lekcja – cierpliwości, uważnego obserwowania innych oraz umiejętności czekania na swoją kolej[34]. Dzieci często same proponują rozwiązania, dzieląc się materiałem: „Ja zrobię pierwszą część, a ty drugą, dobrze?". Takie spontaniczne działania pokazują, że współpraca może rozwijać się naturalnie, bez zewnętrznych nakazów, o ile zapewni się odpowiednie środowisko. To właśnie w takich momentach powstaje autentyczne poczucie wspólnoty[35]. Brak sztywnego podziału dnia na tradycyjne lekcje pozwala dzieciom na swobodne zagłębianie się w wybranych aktywnościach i osiąganie stanu głębokiego skupienia[36]. Zdarza się, że dzieci planują zbyt ambitnie i nie kończą wszystkich zadań – wtedy same podejmują refleksję i pytają, co mogą zrobić lepiej następnego dnia[37]. W ten sposób kształtują poczucie odpowiedzialności i rozwijają umiejętność planowania, bez wzbudzania lęku przed niepowodzeniem.

Codzienność w klasie Montessori ukazuje, jak wiele można osiągnąć, ufając dzieciom[38]. Jeśli tylko się im na to pozwoli, samodzielnie podejmują inicjatywy: sprzątają po zajęciach, przygotowują stół do wspólnego posiłku, pomagają innym bez oczekiwania na nagrodę[39]. W wypadku konfliktów nauczyciel nie narzuca rozwiązań, lecz wspiera dzieci w rozmowie – pomaga im nazywać emocje, słuchać się nawzajem i szukać porozumienia[40]. Często kończy się to pojednaniem, nie urazą. W takich działaniach ujawnia się głębszy sens edukacji – jako procesu budowania relacji i wzmacniania kompetencji społecznych. Działania moralne i społeczne nie są wywoływane poprzez system nagród i kar. Pomoc, uprzejmość i troska o innych pojawiają się spontanicznie, jako efekt codziennych doświadczeń i przemyślanej organizacji przestrzeni[41]. Dzieci w takim środowisku pokazują, że są znacznie bardziej gotowe do współżycia społecznego, niż się często

[32] Braun-Gałkowska, *Wychowanie w rodzinie*.
[33] Lillard, *Montessori*.
[34] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.
[35] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.
[36] Poussin, *Metoda Montessori*.
[37] Lewowicki, *Etyka zawodu*.
[38] Madalińska-Michalak, *Pedeutologia*.
[39] Braun-Gałkowska, *Wychowanie w rodzinie*.
[40] Lillard, *Montessori*.
[41] Wennerström i Smeds, *Pedagogika Montessori*.

zakłada – potrzebują tylko zaufania oraz możliwości podejmowania realnych decyzji[42]. Obserwując ich rozwój emocjonalny i społeczny, można mieć nadzieję, że wychowują się na ludzi nie tylko kompetentnych, ale przede wszystkim empatycznych i wrażliwych.

Współczesne systemy edukacyjne oferują wiele podejść do nauczania, jednak metoda Montessori wyróżnia się podejściem do dziecka i jego rozwoju moralnego[43]: dziecko jest tutaj traktowane jako jednostka w pełni zdolna do podejmowania decyzji, a rola dorosłego ogranicza się do towarzyszenia mu w tej drodze, a nie na jej wytyczaniu[44]. Różnice między tym podejściem a tradycyjną szkołą są szczególnie widoczne w codziennym życiu klasy oraz w tym, jak dzieci uczą się wartości i odpowiedzialności.

W klasach Montessori dzieci mogą wybrać działania zgodne z ich aktualnym nastrojem i tym, co je w danej chwili interesuje[45]. Czują, że podejmowana przez nie aktywność ma znaczenie – dorośli darzą je zaufaniem i nie kontrolują ich na każdym kroku. Jednym z najwyraźniejszych efektów tego podejścia jest stopniowe kształtowanie samodzielności – nie narzuconej, lecz wynikającej z realnego doświadczenia. Dzieci podejmują decyzje i ponoszą związane z nimi konsekwencje, dzięki czemu uczą się, czym jest odpowiedzialność. W tradycyjnym systemie edukacyjnym większy nacisk kładzie się na realizację programu i podporządkowanie się ogólnym zasadom; obowiązki wynikają głównie z oczekiwań dorosłych, a nie z wewnętrznej motywacji dziecka, to z kolei może ograniczać rozwój empatii i umiejętności podejmowania decyzji.

W tradycyjnej klasie nauczyciel jest zazwyczaj centralną postacią, osobą przekazującą wiedzę i kontrolującą zachowanie uczniów. W efekcie dzieci przyzwyczajają się do reagowania na polecenia i oczekiwania z zewnątrz. W środowisku Montessori nauczyciel pozostaje w tle, obserwując i wspierając, gdy zachodzi taka potrzeba[46]. Jego obecność nie przytłacza, lecz buduje przestrzeń do samodzielności i współpracy. Zdarzają się sytuacje, w których dzieci same proponują pomoc koledze, inicjują wspólne działania czy samodzielnie szukają rozwiązań trudnych sytuacji – dlatego że rozumieją wartość działania w grupie. Dzięki temu rozwijają się umiejętności społeczne i emocjonalne, które trudno byłoby osiągnąć poprzez same instrukcje słowne.

W przestrzeni Montessori nawet najmłodsze dzieci uczą się organizacji własnej pracy – same przygotowują materiały, dbają o porządek i decydują

[42] Śliwerski, *Pedagogika ogólna*.

[43] Madalińska-Michalak, *Pedeutologia*.

[44] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

[45] Maria Montessori, *Odkrycie dziecka* (Łódź: Wydawnictwo Palatum, 2014).

[46] Miksza, *Zrozumieć Montessori*.

o tempie realizacji zadań[47]. Zamiast ocen i testów, dzieci mierzą się z naturalnymi skutkami swoich decyzji. Takie doświadczenia prowadzą do głębszego zrozumienia siebie i otoczenia. W tradycyjnych szkołach często to nauczyciel planuje cały dzień, a dziecko pełni rolę wykonawcy. Odpowiedzialność ogranicza się do przestrzegania zasad i poprawnego wypełniania poleceń. Tymczasem w Montessori odpowiedzialność przejawia się w praktyce: dzieci sprzątają po sobie, pomagają młodszym, same zauważają potrzeby innych. Takie działania pozwalają na budowę trwałych fundamentów moralnych.

Wartości takie jak empatia czy współpraca są w klasach Montessori obecne na co dzień, a nie tylko omawiane na specjalnych zajęciach[48]; są praktykowane naturalnie, w działaniu. Dzieci uczą się np. rozwiązywać konflikty, dzielić się, wyrażać niezadowolenie bez krzywdzenia innych. Takie sytuacje nie są wyjątkiem, lecz częścią codziennego życia. W tradycyjnej edukacji kwestie moralne często pozostają w sferze teorii – omawiane na zajęciach z etyki czy religii, ale rzadziej obecne w praktyce. Gdy wartości nie są codziennie doświadczane, ich znaczenie może wydawać się dzieciom abstrakcyjne. Metoda Montessori zakłada, że dzieci potrafią rozwiązywać konflikty – potrzebują tylko odpowiedniego wsparcia i czasu[49]. Konflikty nie są traktowane jako problem do natychmiastowego „zgaszenia", ale jako okazja do nauki. W tradycyjnych szkołach to dorosły najczęściej rozstrzyga spór. Choć bywa to skuteczne na krótką metę, dzieci nie uczą się wtedy, jak samodzielnie radzić sobie z emocjami i różnicą zdań. W tej metodzie ten proces przebiega naturalnie i trwa; jego efekty są długofalowe – dzieci stają się bardziej empatyczne, otwarte i odpowiedzialne społecznie.

W metodzie Montessori dąży się do wychowania poprzez doświadczenie, a nie przez narzucanie zasad. Rozwój emocjonalny i społeczny jest równie ważny jak rozwój intelektualny, a nauczyciel odgrywa rolę wspierającego przewodnika. W tradycyjnym modelu edukacji proces nauczania często dominuje nad procesem wychowania, a samodzielność i odpowiedzialność są ograniczane przez sztywne struktury. Montessori pokazuje, że dzieci potrafią uczyć się wartości: przez autentyczne relacje, decyzje i współpracę.

Mimo licznych zalet edukacja w duchu Montessori wiąże się z szeregiem wyzwań, które wynikają z charakteru samej metody, a także z prób jej adaptacji w różnych kontekstach społecznych, kulturowych i systemowych.

[47] Maria Montessori, *Z dzieciństwa w dorosłość* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019).

[48] Maria Montessori, *Edukacja i pokój* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019).

[49] Maria Montessori, *Dziecko w społeczeństwie i w świecie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019).

Choć podejście to oferuje dużą elastyczność i indywidualizację procesu nauczania, jego wdrożenie wymaga odpowiednich warunków – zarówno kadrowych, jak i organizacyjnych.

Jednym z głównych wyzwań jest konieczność starannego przygotowania pedagogów. Metoda Montessori opiera się na założeniu, że zadaniem nauczyciela nie jest nauczanie w klasycznym sensie, lecz raczej czuwanie nad tym, by dziecko mogło rozwijać się we własnym tempie. Wymaga to nie tylko znajomości teorii pedagogicznej, lecz także praktycznych umiejętności i stworzenia środowiska sprzyjającego samodzielnemu rozwojowi dziecka. W tradycyjnych systemach edukacyjnych przygotowanie nauczycieli często koncentruje się na przekazywaniu wiedzy według odgórnie ustalonego programu. Tymczasem w podejściu Montessori pedagog musi wykazać się elastycznością, cierpliwością i zdolnością dostrzegania indywidualnych potrzeb każdego ucznia.

Kluczowe jest, aby nauczyciel potrafił wspierać dziecko w pokonywaniu trudności, nie ingerując nadmiernie w jego proces poznawczy. Nauczyciele zdobywają kwalifikacje na specjalistycznych kursach, te jednak nie wszędzie są dostępne lub nie wszystkie są dostosowane do lokalnych realiów edukacyjnych. Wysoka jakość tych szkoleń jest niezbędna dla skuteczności metody, ale często wiąże się to z kosztami i barierami organizacyjnymi, stąd wciąż małe nimi zainteresowanie.

Wprowadzenie metody Montessori do systemów edukacyjnych, które opierają się na sztywnych strukturach programowych i ocenianiu, napotyka istotne ograniczenia[50]. W wielu krajach obowiązujące przepisy i standardy kładą nacisk na wyniki testów i jednolite kryteria oceny, co stoi w sprzeczności z metodą Montessori, zakładającą indywidualne tempo pracy oraz brak zewnętrznej presji. W metodzie Montessori nie porównuje się dzieci między sobą, dzięki czemu każde z nich może skupić się na własnym rozwoju bez presji, że musi być „lepsze" od innych. Wprowadzenie tego podejścia w szkołach podlegających krajowym egzaminom i rankingom może więc wymagać kompromisów, które rozmywają pierwotne założenia metody. Szczególnie trudne jest pogodzenie swobodnego rytmu pracy z obowiązkiem realizacji podstawy programowej, narzuconej odgórnie. Kolejnym aspektem są koszty związane z wyposażeniem sal lekcyjnych w materiały Montessori – specjalistyczne pomoce dydaktyczne, które stanowią część procesu edukacyjnego. W szkołach publicznych lub w systemach o ograniczonych nakładach na edukację może to być przeszkodą trudną lub wręcz

[50] „Możliwości i bariery adaptacji pedagogiki Marii Montessori do warunków polskich", Educarium.pl, dostęp 24 kwietnia 2025, https://educarium.pl/metoda-montessori/pedagogika-marii-montessori/mozliwosci-i-bariery-adaptacji-pedagogiki-marii-montessori-do-warunkow-polskich.

niemożliwą do przezwyciężenia. Konieczne staje się wtedy tworzenie zamienników z lokalnie dostępnych materiałów, a to z kolei wymaga dodatkowej kreatywności i zaangażowania ze strony nauczycieli.

Choć koncepcja Montessori uznawana jest za uniwersalną, jej praktyczne zastosowanie w różnych kontekstach kulturowych nie zawsze przebiega bezproblemowo[51]. W społeczeństwach, gdzie dominują tradycyjne modele wychowania oparte na hierarchii, autorytecie dorosłych i posłuszeństwie dzieci, założenia Montessori mogą być odbierane jako sprzeczne z przyjętymi normami społecznymi. W środowiskach, w których autonomia dziecka nie jest wartością powszechnie akceptowaną, stosowanie metody opartej na wolności wyboru i samodzielnym podejmowaniu decyzji może budzić opór – zarówno ze strony rodziców, jak i nauczycieli. Przekonanie o konieczności ścisłej kontroli i dyscypliny może kolidować z ideą wspierania samoregulacji i wewnętrznej motywacji dziecka. W krajach rozwijających się dodatkową barierą są czynniki ekonomiczne. Ograniczony dostęp do materiałów edukacyjnych i liczne niedobory budżetowe utrudniają wdrażanie metody Montessori w pełnym zakresie. Potrzebne są wtedy rozwiązania lokalne – na przykład tworzenie pomocy dydaktycznych z dostępnych materiałów naturalnych – które pozwalają na zachowanie podstawowych założeń metody przy minimalnych kosztach. Taka adaptacja wymaga jednak głębokiego zrozumienia istoty metody oraz otwartości na kompromisy.

Wdrożenie edukacji Montessori wiąże się z szeregiem wyzwań, które obejmują przygotowanie kadry pedagogicznej, dostosowanie metody do sztywnych ram instytucjonalnych oraz uwzględnienie uwarunkowań kulturowych i ekonomicznych. Skuteczność metody zależy od jakości szkoleń nauczycieli, elastyczności systemu edukacyjnego i możliwości adaptacyjnych danej placówki. Choć metoda Montessori oferuje dzieciom realną szansę na rozwój w zgodzie z ich naturalnym potencjałem, do wdrożenia systemu potrzebne jest świadome, przemyślane podejście, a także otwartość na zmiany w sposobie myślenia o edukacji.

Podsumowanie

Pedagogika Marii Montessori zakłada, że wychowanie etyczne nie jest dodatkiem do edukacji, lecz jej kluczową częścią. Dziecko od najmłodszych lat uczy się funkcjonowania w społeczności, podejmowania decyzji, ponoszenia odpowiedzialności za swoje działania oraz rozumienia konsekwencji swojego

[51] Ola i Marcin Sawiccy, „Metoda Montessori, problemy z wdrożeniem?", Edukacja: Można inaczej, 12 listopada 2021, https://moznainaczej.edu.pl/metoda-montessori-problemy-z-wdrozeniem/.

postępowania. W środowisku montessoriańskim wartości takie jak szacunek, empatia, sprawiedliwość i wolność idą w parze z codziennym działaniem. Zasady moralne nie są przekazywane w formie wykładów, nakazów czy zakazów, lecz w sposób naturalny i praktyczny – poprzez obserwację dorosłych, interakcje z rówieśnikami i codzienne doświadczenia w specjalnie przygotowanym otoczeniu. Dziecko uczy się, że jego działania mają wpływ na innych i że wspólne życie w grupie wymaga współpracy, wzajemnego słuchania i poszanowania granic. Kluczową rolę w tym procesie odgrywa nauczyciel: nie narzuca on swojej woli, lecz towarzyszy dziecku, zadaje pytania, pomaga w refleksji i pokazuje alternatywy. Jego zadaniem jest budowanie relacji opartych na zaufaniu i autentycznym zainteresowaniu rozwojem moralnym dziecka. Dzięki temu dziecko nie działa z lęku przed karą czy w pogoni za nagrodą, ale z wewnętrznego przekonania, że postępuje słusznie. Edukacja etyczna w podejściu Montessori uwzględnia również różnorodność doświadczeń i indywidualne tempo rozwoju. Każde dziecko ma szansę rozwijać swoją wewnętrzną moralność w sposób dostosowany do jego wieku i dojrzałości emocjonalnej. Konflikty i trudne sytuacje nie są unikane, lecz traktowane jako okazja do nauki – uczą dialogu, mediacji, kompromisu i odpowiedzialności. W efekcie tak prowadzonego procesu wychowawczego dzieci wychodzą ze szkoły Montessori nie tylko jako jednostki dobrze przygotowane intelektualnie, ale przede wszystkim jako świadomi, refleksyjni i etyczni ludzie, zdolni do budowania zdrowych relacji i bardziej sprawiedliwego społeczeństwa.

Bibliografia

Braun-Gałkowska, Maria. Psychologia domowa. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008.

Madalińska-Michalak, Joanna. *Pedeutologia. Prawno-etyczne podstawy zawodu nauczyciela*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2014.

Miksza, Małgorzata. *Zrozumieć Montessori. Czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2019.

Montessori, Maria. *Domy dziecięce. Metoda pedagogiki naukowej stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2021.

Montessori, Maria. *Dziecko w społeczeństwie i w świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019.

Montessori, Maria. *Edukacja i pokój*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019.

Montessori, Maria. *Odkrycie dziecka*. Łódź: Wydawnictwo Palatum, 2014.

Montessori, Maria. *Z dzieciństwa w dorosłość*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019.

„Możliwości i bariery adaptacji pedagogiki Marii Montessori do warunków polskich". Educarium.pl. Dostęp 24 kwietnia 2025. https://educarium.pl/metoda-montessori/pedagogika-marii-montessori/mozliwosci-i-bariery-adaptacji-pedagogiki-marii-montessori-do-warunkow-polskich.

Poussin, Charlotte. *Metoda Montessori. Do trzeciego roku życia*. Warszawa: Grupa Wydawnicza RM, 2018.
Sawiccy, Ola i Marcin. „Metoda Montessori, problemy z wdrożeniem?". Edukacja: Można inaczej, 12 listopada 2021. https://moznainaczej.edu.pl/metoda-montessori-problemy-z-wdrozeniem/.
Śliwerski, Bogusław. *Pedagogika ogólna*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2012.
Wennerström, Kristina Skjöld, i Mari Bröderman Smeds. *Pedagogika Montessori w przedszkolu i szkole*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2007.

Edukacja etyczna i jej rola w procesie wychowania dziecka w ujęciu Marii Montessori

Streszczenie

W pracy omówiono rolę edukacji etycznej w pedagogice Montessori, koncentrując się na tym, jak zasady wychowawcze wspierają rozwój dziecka. Metoda Marii Montessori opiera się na naturalnej dla dziecka potrzebie poznawania świata, na wolności wyboru oraz na odpowiedzialności za własne działania. Kluczowe pojęcia, takie jak „szacunek", „empatia", „samodzielność" i „współpraca", nie są jedynie wartościami teoretycznymi, lecz stanowią codzienną praktykę w klasach Montessori. Edukacja moralna nie funkcjonuje tu jako oddzielny przedmiot, ale przenika wszystkie aspekty życia. Nauczyciel pełni funkcję przewodnika, a nie wykładowcy, co pozwala dzieciom rozwijać refleksyjność i dyscyplinę. W artykule poruszono także zagadnienie wyzwań związanych z wdrażaniem metody Montessori, takie jak wysokie wymagania wobec nauczycieli, trudności adaptacyjne w tradycyjnych systemach edukacyjnych oraz różnice kulturowe. Podkreślono, że skuteczna realizacja tej pedagogiki wymaga elastyczności systemowej i głębokiego zrozumienia jej założeń. W efekcie, dzieci opuszczające szkoły Montessori są przygotowane intelektualnie, a także społecznie i etycznie do funkcjonowania we współczesnym świecie.

Słowa kluczowe: Maria Montessori, pedagogika Montessori, wolność, odpowiedzialność, edukacja etyczna, moralność, wspólnota

Amelia Jurkiewicz – od 2023 roku jestem studentką kierunku etyka – negocjacje i mediacje na Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. W październiku 2025 roku rozpocznę ich trzeci, ostatni etap. Równolegle rozwijam swoje zainteresowania praktyczne i teoretyczne w ramach działalności w Kole Naukowym, Negocjatorów i Mediatorów, gdzie pogłębiam wiedzę z zakresu mediacji i rozwiązywania konfliktów. Moje zainteresowania naukowe obejmują: tematykę związaną z edukacją dzieci i młodzieży, dostosowywanie warunków kształcenia do indywidualnych potrzeb, relacje międzyludzkie oraz mediacje interpersonalne. Interesuje mnie również analiza społeczeństwa z perspektywy socjologicznej, a także rola kobiet w kontekście przemian historycznych i społecznych. Prywatnie pasjonuję się literaturą oraz podróżami. Cenię aktywne spędzanie czasu i poszukiwanie nowych doświadczeń, które inspirują mnie zarówno w życiu osobistym, jak i akademickim.

Ethical Education and Its Role in the Upbringing of a Child from the Perspective of Maria Montessori

Abstract

The paper discusses the role of ethical education in Montessori pedagogy, focusing on how educational principles support the child's development. Maria Montessori's method is based on the assumption of the child's natural need to explore the world, exercise freedom of choice, and take responsibility for their own actions. Key concepts, such as respect, empathy, independence, and cooperation are not merely theoretical values, but are embedded in the daily practice of Montessori classrooms. Moral education does not function as a separate subject but permeates all aspects of life. The teacher acts as a guide rather than a lecturer, allowing children to develop self-reflection and discipline. The study also addresses challenges related to the implementation of the Montessori method, such as the high demands placed on teachers, difficulties in adapting the method to traditional educational systems, and cultural differences. It emphasises that the effective application of this pedagogy requires systemic flexibility and a deep understanding of its foundations. As a result, children leaving Montessori schools are not only intellectually prepared but also socially and ethically equipped to function in the modern world.

Keywords: Maria Montessori, Montessori pedagogy, freedom, responsibility, ethical education, morality, community

Amelia Jurkiewicz – since 2023, I have been a student of Ethics, Negotiation, and Mediation at the University of the National Education Commission in Kraków. In October 2025, I began the third and final stage of my studies. At the same time, I develop my practical and theoretical interests as part of my activities in the Scientific Club of Negotiators and Mediators, where I deepen my knowledge of mediation and conflict resolution. My academic interests focus on the education of children and young people, adapting educational conditions to individual needs, interpersonal relations, and interpersonal mediation. I am also interested in analysing society from a sociological perspective, as well as the role of women in the context of historical and social change. Privately, I am passionate about literature and travel. I value spending my time actively and seeking new experiences that inspire me in my personal and academic life.